

Cípatec jižní na Moravě

K příkladům druhů hmyzu, u nichž byly zaznamenány posuny areálu, patří i cípatec jižní (*Libythea celtis*) z čeledi babočkovití (Nymphalidae). Jde o druh s denní aktivitou, živnými rostlinami housenek jsou břestovec jižní a b. západní (*Celtis australis* a *C. occidentalis*). Celkové rozšíření má tento motýl v Evropě, Africe a Asii, na africkém kontinentě zahrnuje jen nejsevernější části v dosahu Středomořího moře, v Asii areál sahá od Turecka přes Indii, Čínu až do Japonska. V Evropě se vyskytoval hlavně v jižních oblastech od Portugalska až po Řecko, byl proto považován za mediteránní druh, to však již neplatí.

Ve 20. století se rozšířil do Maďarska a v r. 1952 byl poprvé zaznamenán na jižním Slovensku u Štúrova. Následně byl registrován v dalších oblastech Slovenska, např. v Cerové vrchovině (blíže následující článek R. Tibenského) nebo na několika místech proti proudu toku Dunaje.

Dne 13. dubna 2019 byl cípatec jižní poprvé zjištěn v České republice, a sice na Břeclavsku, nedaleko Nového Dvora, kde usedal na blátivou cestu. Opakovaně zde byl pozorován také 11. května 2019, zastížen byl na prvních květech teprve rozvíjejícího se latnatého květenství bezu černého (*Sambucus nigra*).

Na motýly jsou dospělci tohoto druhu dlouhověcí, doba jejich výskytu trvá od června do května dalšího roku, v případě

nálezů z Břeclavska šlo o dožívající loňskou generaci. Z dosavadních vlastních pozorování cípatců v oblasti Várpalota v Maďarsku a několika míst u toku Dunaje na Slovensku lze vyvodit některé závěry z bionomie a etologie druhu. Motýl ve střední Evropě preferuje teplé křovinaté oblasti. V letních měsících potřebuje pro přežití nektar květů, vyhledává porosty bezů, hlavně bez chebdí (*S. ebulus*), dále pak zdroje vody u prosluněných břehů řek a vodních nádrží, případně na blátivých cestách. Časně zjara ho lze zastihnout na cestách v zapojených lesích a na jejich prosluněných okrajích. Motýli jsou plaší, populační hustota na lokalitách byla vždy nízká, čítající od jednoho do pěti zaznamenaných jedinců.

1 Původně mediteránní motýl cípatec jižní (*Libythea celtis*) byl nalezen i na jižní Moravě. Sameček. Foto Z. Laštůvka

Rozšíření cípatce na naše území lze přisuzovat tendenci druhu poznenáhlu pronikat na nová území a nepochybně také klimatické změně, při níž jsou v současnosti na jižní Moravě zimy takřka bez sněhu a teploty výrazně a dlouhodobě neklesají pod bod mrazu. Proniknutí na Moravu v r. 2018 také dopomohlo extrémně teplé a suché počasí v dubnu a květnu, kdy cípatci zakládají novou generaci. Pro faunistiku motýlů na jižní Moravě bude bezpochyby zajímavé sledovat jeho další expanzi krajinou, jež by měla být ovlivněna rozšířením živných rostlin housenek. Pěstované nebo zplanělé jedince severoamerického břestovce západního najdeme např. na různých místech Lednicko-valtického areálu nebo v okolí Mikulova.

Seznam použité literatury najdete na webové stránce Živý.

Cípatec jižní v Cerové vrchovině na jižním Slovensku

Cípatec jižní (*Libythea celtis*) se jako dálkový migrant občas dostal ze Středomoří až do okrajových částí střední Evropy. Na jižní Slovensko zřejmě pronikal jen příležitostně přes Maďarsko, poprvé byl zjištěn v r. 1952 v okolí Štúrova (Moucha 1972). Jiří Skýpala (1978) zjistil druh v letech 1973 a 1975 (tři jedince) v Cerové vrchovině. Po r. 2000 počet nálezů na Slovensku narůstal a jsou stále častější. V posledních letech už nelze hovořit pouze o občasných migracích, tento motýl proniká na další lokality. Jeho aktuální a významnou přítomnost v Cerové vrchovině se mi podařilo potvrdit v letech 2013, 2018 a 2019.

Dospělce cípatce jižního jsem pozoroval v Cerové vrchovině v nadmořské výšce 280–350 m, ve čtverci Databanky fauny Slovenska 7884. Pohoří leží ve středním

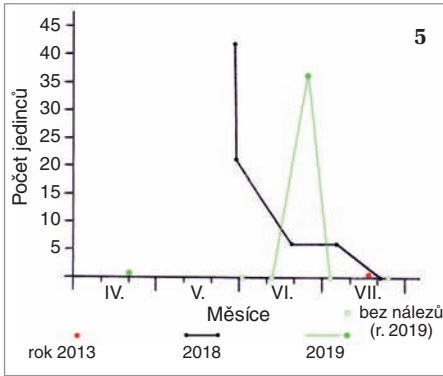
Slovensku na hranici s Maďarskem. V r. 2013 jsem tento druh motýla zaznamenal při jedné exkurzi v druhé dekádě července, v r. 2018 během čtyř výprav

1 Cípatec jižní, Cerová vrchovina. Samec

ve třetí dekádě května až první dekádě července a v r. 2019 během dvou exkurzí v druhé dekádě dubna a třetí dekádě června. Pozorování probíhala za teplých a slunných dní, ráno, dopoledne a kolem poledne (8:50 až 12:50) na trase dlouhé 3 km, zahrnující plochu asi 19 600 m². Sledoval jsem biotopy podél lesní cesty, prosvětlené a osluněné přilehlé okraje lesa a menší plochy, kde se manipulovalo s kulatinou po těžbě dřeva (obr. 6).

Jaro 2018 bylo neobvykle teplé, s letním charakterem počasí, na což reagovaly i některé druhy motýlů časnou letovou aktivitou. Jako příklad lze uvést výskyt

- 2 Vyhřívající se samička cípatce
- 3 Samička má normálně vyvinuté přední nohy, zatímco sameček zakrnlé.
- 4 Sameček sající na vlhké větvi
- 5 Časový výskyt a početnost zaznamenaných dospělců cípatce jižního na lokalitě v letech 2013, 2018 a 2019
- 6 Biotop cípatce jižního v Cerové vrchovině na jižním Slovensku, 28. května 2018. Snímky a orig. R. Tibenský

vykrojenými okraji křídel připomíná cípatce babočku bílé C (*Polygonia c-album*), je však o něco menší. Za letu ale k záměně s tímto druhem dojít může. Dospělci letní generace r. 2019 létali jen krátkou dobu, takže nebylo snadné je zaznamenat.

Během výskytu cípatce jižního 28. května až 5. července 2018 jsem na biotopu spolu s ním zjistil také další druhy denních motýlů – otakárka fenyklového (*Papilio machaon*), soumračníka metlicového (*Thymelicus sylvestris*) nebo s. rezavého (*Ochlodes sylvanus*), běláška zeleného (*Pieris brassicae*), b. řepového (*P. rapae*), b. řepkového (*P. napi*), žlutáška řešetlakového (*Gonepteryx rhamni*), modráška krušinnového (*Celastrina argiolus*), perleťovce stříbropáska (*Argynnis paphia*), p. velkého (*A. aglaja*), p. prostředního (*A. adippe*), p. malého (*Issoria lathonia*), batolce červeného, b. duhového, babočku bílé C, b. admirála (*Vanessa atalanta*), b. bodlákovou (*V. cardui*), b. sífkovanou (*Araschnia levana*), b. paví oko (*Inachis io*), b. osikovou (*Nymphalis antiopa*), hnědáška jitrocelového (*Melitaea athalia*), okáče pýrového (*Pararge aegeria*), o. prosičkového (*Aphantopus hyperanthus*), o. lučního (*Maniola jurtina*) a okáče bojínkového (*Melanargia galathea*).

Při první exkurzi 17. července 2013 jsem tu pozoroval i další druhy – soumračníka máčkového (*Erynnis tages*), pestrobarvce petrklíčového (*Hamearis lucina*), ohniváčka celíkového (*Lycæna virgaureae*), modráška štírovníkového (*Cupido argiades*) či perleťovce fialkového (*Boloria euphrosyne*), a také otakárka ovocného (*Iphiclides podalirius*) a ostruháčka jilmového (*Satyrion w-album*), kteří jsou zařazeni v červeném seznamu motýlů Slovenska (Kulfan a Kulfan 2001).

Výjimečnost lokality potvrzuje výskyt i jiných druhů s různým stupněm ohrožení podle uvedeného červeného seznamu, např. modráška rozchodníkového (*Scolitantides orion*), perleťovce kopřivového (*Brenthis ino*), p. ostružinového (*B. daphne*), bělopáska hrachorového (*Neptis sappho*), hnědáška osikového (*Euphydryas maturna*) nebo okáče metlicového (*Hipparchia semele*), či druhů, o nichž máme dosud málo informací, např. perleťovce červeného (*Argynnis pandora*) a babočky vrbové (*Nymphalis xanthomelas*).

Zajímavé je, že cípatce jižní – nevědění a na území Slovenska lokální a ojedinelý motýl – byl v letech 2018 a 2019 zaznamenán v tak vysokém počtu. Jeho současný výskyt na jižním Slovensku může souviset s oteplováním klimatu.

Použitá literatura uvedena na webu Živý.

batolce červeného (*Apatura ilia*; 21. května 2018, Piešťany, 162 m n. m., a 28. května, Cerová vrchovina, 300 m n. m.), batolce duhového (*A. iris*; 28. května, Cerová vrchovina, 300 m) nebo bělopáska topolového (*Limenitis populi*; 30. května, Poľana, kráterová část, 600–650 m n. m.), tedy už v třetí dekádě května, což je přibližně o dva týdny dříve, než se obvykle začínají objevovat. Podobně překvapivý byl i velký počet čerstvě vylíhnutých dospělců cípatce jižního rovněž ve třetí dekádě tohoto měsíce (28. května 2018 – 42 jedinců, 29. května – 21 exemplářů). Druh byl v tyto dny dokonce nejpočetnějším ze zjištěných motýlů na lokalitě (viz přehled dále). Na jaře 2019 (20. dubna) jsem našel jednu samici po přezimování. Vzhledem k chladnému a deštivému květnu se výskyt čerstvých dospělců posunul v r. 2019 až do třetí dekády června, s maximálním pozorovaným počtem 36 jedinců 25. června, tedy přibližně o tři týdny později než v r. 2018. Křivky výskytu dospělců cípatce jižního v letech 2013, 2018 a 2019 ukazuje obr. 5. Velký počet motýlů vzbuzuje otázku, kde se vylíhli. Pozorování jedinci v letech 2018 a 2019 byli čerství – bez náznaků porušení okrajů křídel, což naznačuje, že

se vylíhli na sledované lokalitě, nebo v blízkém okolí. Hlavní živná rostlina břestovec jižní (*Celtis australis*) roste ve Středozemí. Častěji se pěstuje severoamerický b. západní (*C. occidentalis*), který už zplaňuje např. v luzích Podunajské a Východoslovenské nížiny. Na sledované lokalitě jsem je však nenašel. Na jaké živné rostlině se tato populace cípatce skutečně vyvíjí, by mohlo být námětem dalšího výzkumu.

Aktivita cípatců jižních začínala okolo 9. hodiny středoevropského letního času, se stoupající teplotou motýlů přibývalo, v poledne jsem jich zaznamenal nejvíce. Byli výrazně slunomilní a v oblíbenosti měli horké počasí. Pozorování na konci května probíhala ve dnech po dešti. Dospělci se koncentrovali na vlhčích místech cesty, hlavně na bahnitých okrajích kaluží (jeden až čtyři jedinci), kde se složenými křídly sáli vodu s minerály. Našel jsem je hlavně tam, kde docházelo k manipulaci s kmeny stromů po těžbě, ale i na sušších místech u krajů cest. Nenápadní motýli dobře splývali s okolním prostředím, s půdou, malými kameny nebo zbytky kůry. Dospělci cípatce létá třepotavě, chvílemi plachtí, nízko nad zemí, způsob letu připomíná batolce a babočky, z lokality se nevzdaloval. Po vyrušení motýli odlétali na listy nedalekých stromů, kde ve výšce asi 2–3 m nad zemí odpočívali a po krátkém čase se vraceli na cestu. Zbarvením a hluboce

